

1. Introduktion

Ved professor, dr. polit. *Ellen Andersen*

Det er nødvendigt at regne

Det står med tal midt på TV-skærmen: 15.000 beskæftigede. Det er efteråret 1992, og renten er på vej ned. Fjernsynet oplyser om beskæftigelsesvirkningen af én procents rentefald. Der er ingen ledsagende forklaring, intet hvordan eller hvorfra, og heller ingen antydning af kilden til de 15.000 merbeskæftigede. Det er åbenbart nu så almindeligt med den slags udregninger, at det er overflødigt at hænge nogen person eller institution op på ansvaret.

Men de 15.000 stod jo i Berlingske Tidende i juni som det forventede beskæftigelsesfald af et rentehop på 1 procent – med ADAM som kilde. Fjernsynet interviewede nationalbankdirektøren og spurgte om hans mening om tallet; og han havde ikke videre tiltro til den slags beregninger. Siden blev det efterår, renten faldt påny, og de 15.000 blev genbrugt, nu som tallet for stigningen i beskæftigelsen.

I løbet af efteråret kom der mange andre regnestykker i aviser og fjernsyn, ikke mindst beregninger som oversatte valutauroen til tabte arbejdspladser. Og morgenen efter finanslovsforliget lover finansministeren, at der hurtigt vil komme flere overslag over virkningerne af det vedtagne.

Det står ikke til at bremse, hverken af tvivl eller viden om usikkerhedsfaktorer. Beregninger af beskæftigelsesvirkninger er ganske stille og udramatisk gået hen og blevet en nødvendig og naturlig del af informationsspredningen. Åbenbart har offentligheden accepteret, at man kan omregne uro på finansielle markeder og finanslovsparagraffer til tabte og vundne arbejdspladser – og til dræn på betalingsbalancen. Der er selvfølgelig ikke tale om blind tro på beregningerne – for nationalbankdirektøren har jo som sædvanlig ret – og fagfolk ved så meget om beregningernes usikkerhed. Men man har lov at håbe på offentlighedens sunde fornuft: At budskabet i tallet 15.000 opfattes sådan, at 1.000 - 5.000 ekstra ledige eller beskæftigede er for lidt at regne med ved en procents renteændring, mens 50.000 - 100.000 er alt for meget.

ADAM – en stor model

Når man ser tal for virkningerne på beskæftigelse og betalingsbalance af lyse eller mørke ændringer i det økonomiske billede, er det overvejende sandsynligt, at det er ADAM, der har lagt ligninger til. At give en dokumentation af ADAM er derfor en vigtig opgave, som denne bog skal løse. I bogen beskrives modellen, dens enkelte dele og samspillet mellem dem. Der er også materiale, der kan benyttes til en kvalitetsvurdering af de enkelte sammenhænge og modeldele.

Der er lagt et stort arbejde i denne bog for at gøre fremstillingen pædagogisk; det gælder også det illustrerende materiale. Men det er svært at komme uden om, at modellen er både meget stor og meget indviklet. Man kan med god grund spørge, om apparatet ikke

er overdimensioneret i forhold til det ret enkle spørgsmål: Hvor meget stiger beskæftigelsen, hvis renten falder med et procentpoint?

Svaret er, at beskæftigelsesvirkningen af renteændringer uden tvivl kan beregnes i en meget mindre og enklere model, som er skræddersyet til netop at klarlægge sådanne effekter, og den moderne økonometri er specielt velegnet til disse mere specifikke sammenhænge. Men der skal virkelig mange små skræddersyede modeller til at erstatte ADAM, hvis force er, at den er parat til at svare på hvad som helst – et universalinstrument som den schweitzerlommekniv, der altid er med i julekataloget.

Størrelsen skyldes altså modellens karakter af universalredskab. Men det indtryk, man – trods bidragydernes pædagogiske indsats – får af noget temmeligt indviklet, går jo ikke bare på kvantiteten. Der er problemer med at få overblik og indsigt i alle de detaljer, der dukker op i de enkelte modeldele og ligninger, ja helt ned i definitioner af de variable. Ingen pædagogik kan skjule, at ADAM er mere indviklet end de makromodeller, som økonomer møder under deres uddannelse. Det indviklede i ADAM – som i andre empiriske modeller set i forhold til de teoretiske modeller – skyldes selvfølgelig, at virkeligheden presser på, eksempelvis i form af den institutionelle struktur i et skattesystem. Men det skyldes også, at de teoretiske modeller er kraftigt fokuserede, så det, der belyses fuldt ud, er et begrænset område med fremhævelse af nogle få, centrale egenskaber, mens resten forenkles eller fortrænges helt via forudsætningerne.

I teoretiske konstruktioner er det en dyd at se bort fra uinteressante biomstændiger som fx afskrivninger, med mindre det drejer sig om en teori om afskrivninger. Den samme fortrængningsmekanisme er langt svagere i den empiriske model, der skal bygges på data for en virkelig økonomi, hvor afskrivninger ikke kan forudsættes væk, og i en model, der desuden skal virke som universalværktøj. Her er der ikke fokuseret; tværtimod benyttes flueøjets hundrede billeder.

En eller flere modeller

ADAM betegnes som en mellemfristet model, hvilket betyder at den dækker det korte sigt svarende til 1 år og det mellemlange svarende til en 5-årsperiode, men endnu ikke det lange sigt, det der rækker udover 5-året. Der mangler stadig centrale sammenhænge mellem investeringer og kapitalapparat, som er vigtige effekter, når man vil lave beregninger, der rækker længere ud i fremtiden. Disse mangler vil uden tvivl være udbedret i den næste modelversion, og ADAM vil så være egnet til både kort, mellemlangt og langt sigt. Den vil ikke være fokuseret på specielt den ene, den anden eller den tredje tidshorisont, men vil i denne henseende kun være pålagt de begrænsninger, der ligger i, at helt kortsigtede fænomener, der udspiller sig inden for året, ikke kan gengives.

Kort og langt sigt kan forenes, og det er en kvalitet ved den empiriske model i forhold til den teoretiske, – en kvalitet, som ikke fremhæves nok. Den empiriske model er ikke begrænset til at indeholde få dynamiske relationer af hensyn til muligheden for at kunne løse dens differens- eller differentiallyigninger. Der er ingen grund til at behandle vækst for sig og konjunktur for sig. Enkelheden er opgivet; prisen herfor er tab af overskuelighed, men gevinsten er et universalredskab. Den empiriske model er mere generel, omend ikke universel, fordi den jo vedrører et land, her konkret Danmark.

.... men det er ikke nødvendigt at spå

Bogen indeholder mange eksempler på, at kvaliteten af de enkelte modelsammenhænge vurderes ved at analysere, hvordan den historiske udvikling fanges i og uden for estimationsperioden. Overskriften skal ikke opfattes som en undsigelse af denne indsats, tværtimod er det både nyttigt og nødvendigt nøje at følge udviklingen i de enkelte sammenhænges evne til at gengive virkeligheden og at føre kontrol med, hvordan fejlene udvikler sig. For der er usikkerhed i alle de estimerede sammenhænge; og derved bidrager de alle til, at der kommer fejl i resultaterne, når den samlede model bruges til beregninger. En almindeligt benyttet tommelfingerregel er, at denne fejl er på en procent – et tilsyneladende beroligende udsagn. Men det, der er tale om, er en gennemsnitsfejl på et procentpoint af vækstraten på BNP, af ledighedsprocenten, af prisstigningstakten og renteniveauet, altså ret store relative fejl. Selvfølgelig bliver ADAM og andre empiriske modeller lidt bedre med tiden, fordi data bliver bedre og talrigere, estimations-teknikken forbedres osv., sådan at fejlen måske kan komme under den ene procent.

Kommende tiders forbedringer i de enkelte modelligninger ændrer dog ikke ved det principielle, at modellen reproducerer et gennemsnit af fortidens hændelser, når den bruges til fremskrivninger. Hvis vi nu er på vej ind i en periode, hvor prisniveauet falder, kommer vi uden for ADAMs erfaringsområde, for dette er ikke indtruffet i de sidste 40 år. Teknisk set vil det manglende erfaringsgrundlag ikke hæmme beregninger med modellen, for prisfald vil bare blive behandlet som prisstigninger med omvendt fortegn. Men ligesom man kan spørge, om nu et rentefald i tider, hvor aktiviteten er skruet ned, virker ligeså ekspansivt, som en rentestigning virker kontraktivt, må man også spørge, om prisfald er symmetrisk med prisstigning. Og den slags spørgsmål er der rigeligt plads til og brug for ved siden af modelberegningerne. Som andre maskiner er ADAM til for at lette det daglige arbejde og fjerne det trivielle. Den kan få lov at overtage processer med rene gentagelser med samt det trivielle hukommelsesarbejde – den husker, hvordan det plejer at gå.

Modellen er ikke synsk; dens forudsigelser bygger på den viden om fortidens økonomiske sammenhænge, der er nedfældet i modelligningerne. Før man ønsker sig det anderledes, bør man overveje konsekvenserne af at blive bønhørt.